

Ірина ХАЛИМОН

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (Ніжин)
khalymon.iy@ndu.edu.ua

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Технології штучного інтелекту (далі – ШІ) мають значний потенціал як засоби навчання, проте водночас створюють нові виклики для освітян. Їх інтеграція в освітні програми супроводжується низкою проблем, серед яких: стандартизація навчання, зниження мотивації до навчання, порушення академічної доброчесності, алгоритмічні помилки, недостовірність даних, соціальна ізоляція, недостатня підготовка кадрів, кіберзагрози та проблеми безпеки даних [4, с. 243]. Вирішення цих проблем потребує збалансованого підходу, коли технології ШІ виступають доповненням до традиційних засобів навчання, а не їхньою заміною.

Особливу роль ШІ відіграє у сфері перекладу та підготовки перекладачів. Інструменти машинного перекладу (наприклад, Google Translate) і великі мовні моделі, які працюють на основі сучасного ШІ (зокрема GPT-4, Gemini, Claude, DeepL), демонструють здатність генерувати переклади з високою швидкістю та точністю. Це суттєво змінює роль перекладача-людини, зміщуючи основний акцент його роботи з безпосереднього перекладу на постредагування.

У зв'язку з цим постає потреба адаптувати навчальні плани та програми підготовки перекладачів таким чином, щоб підготувати майбутніх фахівців до ефективної взаємодії із сучасними технологіями, що дозволить їм конкурувати з ШІ [3], зокрема в тих сферах, де технології поки що поступаються людині: розуміння культурних нюансів, контекстуальних тонкощів і прагматичних аспектів спілкування [1]. Саме ці обмеження ШІ створюють унікальні можливості для програм підготовки перекладачів. Наприклад, інструменти ШІ можуть слугувати педагогічним засобом для розвитку критичного мислення – однієї з ключових гнучких навичок, необхідних для успішної професійної діяльності перекладача [2].

Критичне мислення визначається як «окремий тип мислення, що характеризується активністю, цілеспрямованістю, самостійністю, дисциплінованістю та рефлексивністю та передбачає розвиток у процесі навчання здатності людини: визначати проблеми, аналізувати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел,

висувати альтернативи й оцінювати їх, обирати спосіб розв'язання проблеми чи власну позицію щодо неї й обґрунтовувати свої погляди, робити свідомий вибір і діяти» [5, с. 94–95].

Розглянемо, як саме інструменти ІІІ можуть перетворюватися із викликів на можливості завдяки їх використанню для розвитку критичного мислення під час навчання перекладачів. Зосередимо увагу на трьох ключових аспектах: 1) виявлення помилок; 2) контекстна адаптація; 3) переклад текстів, що містять культурно і прагматично марковані мовленнєві одиниці.

Одним із найефективніших способів розвитку критичного мислення є аналіз помилок. Інструменти ІІІ часто створюють переклади, які граматично правильні, але семантично чи контекстуально неточні [1], відтак одне із основних умінь, якими повинен володіти перекладач, що виконує постредагування – уміння виявляти і виправляти помилки. Отже, з метою розвитку цих умінь спочатку студенти-майбутні перекладачі отримують завдання проаналізувати переклад, створений ІІІ, виявити граматичні неточності, випадки неправильного перекладу або буквального відтворення. На наступному етапі здобувачі класифікують помилки за типом, як-от: лексичні, синтаксичні чи семантичні. Насамкінець, студенти повинні запропонувати альтернативні переклади, які усувають виявлені помилки. Наприклад, ІІІ може буквально перекласти англійську ідіому «break the ice», у результаті чого фраза втрачає своє передбачуване значення. Студенти можуть проаналізувати цей результат, обговорити, чому він не передає наміченого повідомлення, і запропонувати прийнятну альтернативу.

Другий аспект, у якому ІІІ поки що відстає від людини – адаптація тексту перекладу до певного контексту чи аудиторії. Відповідно, у процес підготовки перекладачів слід включати завдання, спрямовані на аналіз і редагування створених ІІІ перекладів саме з огляду на цей аспект. Насамперед пропонуємо студентам оцінити, чи відповідає переклад, згенерований ІІІ, передбачуваній меті, аудиторії та реєстру. На наступному етапі роботи, студенти отримують завдання відкоригувати переклади так, щоб вони відповідали передбачуваному значенню та тону вихідного тексту. Насамкінець, студенти працюють у групах над удосконаленням тексту перекладу, що сприяє взаємному навчанню та спільному критичному мисленню. Наприклад, переклад технічної інструкції та маркетингової брошури потребує різних стилістичних підходів. Студенти можуть порівнювати створені штучним інтелектом переклади для обох жанрів, виявляти невідповідності та і вносити корективи.

Хоча ІІІ може обробляти величезні обсяги лінгвістичних даних, йому часто бракує розуміння культурних і прагматичних тонкощів. З метою розвитку у студентів навичок критичного мислення пропонуємо їм виявити у тексті виконаного ІІІ перекладу випадки, коли не дотримано культурних норм або не передано прагматичні значення. Надалі здобувачі отримують завдання, працюючи в групах, обговорити стратегії перекладу культурно чутливого та прагматично маркованого тексту, а також запропонувати шляхи використання ІІІ в культурно складних сценаріях перекладу. Наприклад, студенти можуть проаналізувати, як ІІІ перекладає гумор, ідіоми чи культурно специфічні поняття, і обміркувати способи зробити переклад більш привабливим для цільової аудиторії.

Таким чином, інструменти ІІІ є потужними засобами, використання яких може трансформувати навчання перекладачів, сприяючи розвитку вмінь критичного мислення. Залучаючи студентів до діяльності, яка включає виявлення помилок, контекстну адаптацію та аналіз соціокультурних і прагматичних значень, викладачі можуть підготувати їх до складнощів реального перекладу. Хоча проблеми існують, продумана інтеграція інструментів ІІІ у навчальні програми може покращити результати навчання та озброїти майбутніх перекладачів навичками, необхідними для успіху в сучасній перекладацькій індустрії.

Література:

1. Григоренко Г. Використання та аналітика штучного інтелекту у перекладацькій діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 67, Т. 1. С. 219–224. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/67-1-30>
2. Гусленко І. Професійна компетентність перекладача при навчанні редагування письмового перекладу в контексті формування критичного мислення. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 1. С. 43–51. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-1-43-51>
3. Євстратов Ю. І. Використання штучного інтелекту у навчанні перекладу в умовах цифровізації вищої лінгвістичної освіти. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. № 8. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13382741>
4. Ілійчук Л. Штучний інтелект і якість освіти: можливості, виклики та загрози. *Науково-педагогічні студії*. 2024. № 8. С. 232–248. DOI: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2028-8-232-248>
5. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 89–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrprj_2018_2_14